

ПРАВО НА ЕВТАНАЗІЮ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЖИТТЯ

Нікітенко Л. О.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права
Донецького національного університету імені Василя Стуса
<https://orcid.org/0000-0002-2152-4255>*

Бабик М. К.,

*здобувач освіти
Донецького національного університету імені Василя Стуса*

Нікітенко Л.О., Бабик М.К. Право на евтаназію у контексті реалізації права на життя.

У статті досліджено поняття евтаназії, основні наукові доктрини, які визначають ставлення експертів-правознавців до цього явища, а також причини виникнення теорії про необхідність закріплення в законодавстві України та на міжнародному рівні права на евтаназію як форму реалізації права на смерть.

Висвітлено проблему суперечності концепції, яка визнає існування четвертого покоління прав людини, до якого належить евтаназія. Визначено, що спори в наукових колах, викликані появою нового покоління прав. Визначено, що нове покоління прав є доволі дискусійним, адже руйнує усталену класифікацію прав людини.

Досліджено поняття евтаназії, охарактеризовано основні відмінні ознаки між активною та пасивною формами здійснення цього явища. Констатовано факт того, що більшість спорів, пов'язаних зі легалізацією евтаназії, пов'язані зі здійсненням саме активної її форми.

На основі досліджень позицій науковців різних галузей науки щодо можливості легалізації евтаназії виокремлено основні дві: за легалізацію евтаназію та проти. З'ясовано, що основою розходження думок з цього приводу є суперечливість права на евтаназію у контексті конституційного права людини на життя.

Проаналізовано практику Європейського суду з прав людини у питаннях, що стосується здійснення евтаназії. Здійснено порівняння двох рішень Суду та на основі цього з'ясовано особливості регулювання даної проблеми на міжнародній арені.

Проаналізовано позитивні та негативні аспекти впровадження права на евтаназію.

Розглянуто можливість закріплення на державному та міжнародному рівнях права на смерть, обґрунтовано його суперечливість праву на життя, яке закріплено в Конституції України, а також в Декларації прав людини та громадянина. Акцентовано увагу на потребі розвитку медицини з метою запобігання випадків, які змогли б призвести до застосування евтаназії.

З огляду на кількість та вагомість негативних чинників впровадження евтаназії та загалом неготовність суспільства до легалізації такого права розроблено висновок, в якому обґрунтована недоцільність закріплення права на евтаназію в законодавстві України.

Ключові слова: евтаназія, право на життя, активна евтаназія, пасивна евтаназія, право на смерть, легалізація.

Nikitenko L.O., Babyk M.K. The right to euthanasia in the context of the realization of the right to life.

The article examines the concept of euthanasia, the main scientific doctrines, which determine the attitude of legal experts to this phenomenon, and the reasons for the theory about the need to establish the right to euthanasia as the form of realization of the right to die in Ukrainian legislation and at the international level.

The problem of the controversy of the concept that recognizes the existence of the fourth generation of human rights to which the right to euthanasia belongs is covered. It is determined that there are some disputes in scientific circles caused by the emergence of a new generation of rights. It is also determined that the new generation of rights is quite debatable, as it destroys the established classification of human rights.

The concept of euthanasia is studied, the main distinguishing features between active and passive forms of the implementation of this phenomenon are characterized. It is identified that the majority of disputes about euthanasia legalization is related to the implementation of its active form.

Based on the research of scientists' positions from different fields of science on the possibility of legalizing euthanasia, the two main views have been identified: for legalizing euthanasia and against it. It has been found that the basis for the difference of opinion on this issue is the controversy of the right to euthanasia in the context of the constitutional human right to life.

The case-law of the European Court of Human Rights in issues related to euthanasia is analyzed. The comparison of the two decisions of the Court has been made and on this basis the peculiarities of the regulation of this problem in the international arena are clarified.

The positive and negative aspects of the implementation of the right to euthanasia are analyzed.

The possibility of establishing the right to die at the state and international levels is considered, its contradiction to the right to life, which is enshrined in the Constitution of Ukraine, as well as in the Declaration of Human and Civil Rights, is justified. The emphasis is placed on the need to develop medicine in order to prevent cases that could lead to the use of euthanasia.

Taking into consideration the number and importance of negative factors in euthanasia implementation and the general unwillingness of society to legalize such a right, the conclusion that justified the inadvisability of enshrining the right to euthanasia in the legislation of Ukraine has been developed.

Key words: euthanasia, right to life, active euthanasia, passive euthanasia, right to die, legalization.

1. Постановка проблеми. У ч. 1 ст. 2 Конституції України закріплено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а відповідно до ст. 27 Основного Закону кожна людина має невід'ємне право на життя, що є одним з основоположних прав людини [1]. Проте, сьогодні у світі відбуваються кардинальні ідеологічні зміни - Категоричне заперечення права на евтаназію як такого, що суперечить праву на життя і може призвести до зловживань, а також до паралізації розвитку медичних досліджень. Цю точку зору підтримують такі науковці як Г. Борзенков, С. Бородін, А. Зябрев, О. Капінус, Н. Козлова, С. Стеценко, І. Сенюта, П. Таракін.

2. Право на евтаназію залежить від волі людини. Відповідно до цієї позиції, найголовнішим постулатом є визнання автономії особистості, права людини самій розв'язувати всі питання, що стосуються її організму, психіки, емоційного стану. Таке ставлення до евтаназії у науковців В. Глушкова, Ю. Дмитрієва, Л. Міселлі, І. Сіулянової, Е. Шленевої.

3. Право на евтаназію витікає з права на життя. Відповідно до цієї точки зору, право на смерть є невід'ємною складовою права на життя. Науковці, які дотримуються такого підходу, а саме Г. Романовський, А. Коні, Н. Маклеїн, М. Малєїна, вважають, що, якщо не брати до уваги право на смерть, тоді право на життя перетворюється на обов'язок, воно не передбачає відмовлення від нього, що є однією з рис обов'язку [11, с. 51].

Немає чіткої позиції щодо евтаназії й Європейський суд із прав людини (ЄСПЛ). Так, ЄСПЛ у двох різних справах протилежно тлумачить положення статті 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: у справі Прітті проти Сполученого Королівства не визнає порушенням статті 2 відсутність легалізації асистованого самогубства, а у справі Ламберт та інші проти Франції не визнає порушенням статті 2 наявність легалізації евтаназії [12, с. 139]. З огляду на ці рішення, можна зробити висновок, що ЄСПЛ, через відсутність на європейському просторі єдиного акта, що регулював би право на евтаназію, змушений спиратися саме на законодавства відповідних держав.

Щодо України, то в нашій державі будь-яка форма вчинення евтаназії є незаконною, хоча спроби легалізації цього явища були. Так, у 2003 році, під час роботи Верховної Ради над проектом Цивільного кодексу України, обговорювалась можливість правового закріплення добровільної пасивної евтаназії, однак, у фінальному варіанті ЦК України можливість евтаназії не була регламентована через обурення збоку громадськості. Також, у 2011 році в Україні було проведено опитування, на яке виносилося питання легалізації евтаназії, – серед однієї тисячі опитаних лише 37% були проти її впровадження [13].

Сьогодні ЦК України в ч. 4 ст. 281 забороняє задовольняти прохання фізичної особи про припинення її життя [14]. Стаття 52 Основ законодавства про охорону здоров'я України передбачає, що медичні працівники зобов'язані надавати допомогу у повному обсязі хворому, який перебуває в критичному для життя стані. Пункт 2 ст. 52 забороняє пасивну евтаназію, а п. 3 ст. 52 забороняє й активну евтаназію, де зазначається, що медичним працівникам забороняється здійснення евтаназії.

Досить різкою та зрозумілою є позиція Парламентської Асамблеї Ради Європи, яка висловлена в рекомендаціях від 25 червня 1999 р. № 14/8 (1999), де говориться, що у пріоритеті повинен бути саме розвиток медицини для полегшення страждань пацієнта, а не рух у напрямку легалізації евтаназії; важливим повинен стати розвиток паліативної допомоги, що покликаний усунути біль та всебічно підтримати пацієнта, членів його родини [12, с. 139].

Окрім того, варто згадати Декларацію про еутаназію, прийняту 39-ою Всесвітньою медичною асамблеєю в Мадриді у жовтні 1987 року, положення якої наголошують: «Еутаназія як акт навмисного позбавлення життя пацієнта на його прохання або на прохання його близьких є неприпустимою, у тому числі й у формі пасивної еутаназії. Лікар зобов'язаний полегшити страждання вмираючому всіма доступними та легальними методами» [15].

На думку академіка В. Філатова, легалізація еутаназії може стати справжньою зброєю в руках впливових осіб. Вчений наголошував, що люди «не заслужили такого права. Люди за своєю природою злі, і їм не можна надавати можливість приймати такі рішення: сьогодні вони це зроблять із необхідності, а завтра – тому, що не захочуть допомагати або не зможуть як потрібно лікувати» [16, с. 44].

Противники еутаназії наводять ряд наступних аргументів проти її легалізації: 1) може значно сповільнити процес розвитку медицини, адже постійна боротьба зі смертельними захворюваннями має наслідком розробку нових ліків та способів лікування; 2) може стати однією з форм здійснення вбивства, а також призвести до навмисного нанесення шкоди, зловживання службовими обов'язками, підкупу медперсоналу тощо; 3) такі чинники як стрес, депресія, затяжна хвороба можуть змусити пацієнта вдатися до еутаназії, проте немає гарантій, що пацієнт не відмовиться від бажання піти з життя в останній момент здійснення еутаназії; 4) еутаназія заперечує випадки чудесного зцілення, які відомі людству; 5) це повністю суперечить клятві Гіппократа, у якій сказано, що лікар не повинен давати смертельно діючий засіб і показувати шляхи досягнення смерті. Саме цей фактор викликає чимало протиріч щодо прийняття рішення серед медиків; 6) це призведе до зловживання з боку родичів хворого, які можуть бути зацікавлені у його смерті; 7) може посприяти розвитку недобросовісності з боку медичного персоналу; 8) хворий з метою позбавити страждань не стільки себе, як своїх близьких, може зробити поспішне рішення про еутаназію; 9) за час, який пацієнт втратить внаслідок еутаназії, наукою може бути розроблено ліки від хвороби; 10) можливість лікарської помилки [6, с. 27]; 11) закріплення нормами права можливості еутаназії безпосередньо вплине на суспільну свідомість, оскільки, з точки зору суспільної моралі, усе узаконене вважається таким, що заохочується з боку держави [4, с. 54].

З іншого боку, легалізація еутаназії може забезпечити здійснення одного з визначальних принципів існування права – принципу гуманізму, оскільки вона є засобом позбавлення людини від нестерпних страждань. Фізичні страждання можливо зменшити використанням медичних препаратів, проте страждання душі зменшити неможливо. Людина відчуває страх і розуміє, що вона смертельно хвора. В цьому контексті заборону еутаназії можна розцінювати як спосіб застосування тортур [17, с. 97].

Сьогодні кількість прихильників активної еутаназії менша, ніж її противників. Найбільш вагомими серед аргументів, що наводять прихильники пасивної еутаназії, є наступні: 1) метою еутаназії є саме допомога хворій людині позбутися страждань; 2) з огляду на те, що еутаназія все одно існує поза правовим полем, необхідно створити спеціальний закон, який допоможе контролювати цей процес; 3) відмова від еутаназії може розглядатися як застосування тортур до людини, насильства, жорстокого й такого, що принижує гідність, ставлення, що прямо суперечить ст. 28 Конституції України; 4) з права на життя витікає право розпоряджатися ним. Неможливо уявити, що людина, маючи право на життя, не має права померти, що вона вільна на законних підставах розпоряджатися своєю власністю, але не своїм життям [17, с. 43].

Велика кількість видатних медиків є прихильниками еутаназії, до них належать, зокрема, Крістіан Бернард – людина, яка першою здійснила пересадку серця, Бернар Кушнер – один із засновників міжнародної організації «Лікарі без кордонів», який визнав, що прискорював настання смерті тяжкопораненим унаслідок військових дій у В'єтнамі та Лівані [18, с. 34].

Можливість законодавчого закріплення еутаназії в Україні підтримується в наукових колах. Зокрема, на думку О. Довбуша, є можливим законодавче врегулювання процесу обмеженої еутаназії, яка б відбувалася відповідно до законодавства та не суперечила принципам професійного гуманізму та етики медичних працівників [16, с. 43]. Також поширена позиція інших науковців, що заборона еутаназії має наслідком порушення принципу забезпечення людської гідності, що закріплений у ч. 1 ст. 28 Конституції України [17, с. 98].

На даний момент у законодавстві ряду держав закріплено право на еутаназію, а саме у Бельгії, Ізраїлі, Канаді, Люксембурзі, Нідерландах, ФРН, Франції, Швейцарії, деяких штатах США. Спираючись на аналіз світового досвіду проведення еутаназії, варто виділити ряд умов та критеріїв, відповідно до яких може бути наданий дозвіл на проведення еутаназії в нашій державі: 1) лише після проведення консилиуму незалежних фахівців можна встановлювати остаточний діагноз та констатувати безнадійність ситуації; 2) лише повнолітня та дієздатна особа має право приймати рішення про проведення еутаназії; 3) обов'язковим є внесення факту і способу здійснення еутаназії у лікарське досьє; 4) пацієнт повинен бути усвідомленим і впевненим у рішенні, яке він приймає, та попередженим про його наслідки; 5) лише у разі, якщо у пацієнта зареєстрований факт важких фізичних страждань та встановлено невиліковність хвороби після застосування альтер-

нативних засобів лікування; 6) рішення про проведення евтаназії повинне бути прийнятим у вигляді виключення, з однією метою – полегшити страждання пацієнта у процесі неминучої смерті; 7) евтаназія повинна проводитися лише безоплатно [19, с. 110]. Отже, навіть, якщо і говорити про легалізацію евтаназії в Україні, то має бути враховано чимало критеріїв її проведення, аналіз яких доводить, що в умовах сьогодення їх дотримання є вкрай складним завданням.

Висновки. Отже, незважаючи на те, що існують підстави розглядати право на евтаназію як форму права на життя, наведені вище аргументи підтверджують, що дане право прямо суперечить праву на життя. Замість просування евтаназії потрібно зосередити усі зусилля на розвиток медицини, пошук шляхів скорочення смертності та забезпечення гідного життя людей. Наразі пріоритетним напрямком має бути не легалізація евтаназії, а розвиток й удосконалення паліативної допомоги, що має на меті забезпечити усунення болю та всебічну підтримку пацієнтів під час хвороби.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р.. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141 (із змінами).
2. Барабаш О. О. Четверте покоління прав людини: загальнотеоретична характеристика. Вісник національного університету «Львівська політехніка». 2016. № 837. С. 213-217.
3. Булеца С. Б., Заборовський В. В., Стойка А. В. Деякі проблемні питання правового захисту прав людини четвертого покоління. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2019. № 55. С. 10-14.
4. Кушніренко О. Г., Сальніков М. О. Проблеми формування четвертого покоління прав людини. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого. 2017. № 12. С. 52-55.
5. Зеленюх О. В. Евтаназія: право людини на смерть у національному та міжнародному законодавстві // Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави: збірник тез ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції (30 травня 2020 року, Львів). Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2020. С. 141-142.
6. Чеховська І. В., Білоусюк І. І. Правове регулювання евтаназії: міжнародний досвід. Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика). 2019. № 14. С. 23-33.
7. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): монографія. К.: КНТ, 2008. 625 с.
8. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 23.04.2021 р. № 2801-ХІІ (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
9. Ворона В. А. Право на евтаназію як складова права людини на життя. Право України. 2010. № 5. С. 199-205.
10. Громовчук М. В. Конституційно-правове закріплення евтаназії в зарубіжних країнах. Конституційно-правові академічні студії. 2016. № 2. С. 32-38.
11. Попелюшко О. А. Евтаназія як вияв права людини розпоряджатись власним життям. Альманах науки. 2018. №1/2. С. 49-53.
12. Кучарська Х. А. Правові та доктринальні аспекти права на евтаназію в контексті дослідження права на життя // Тенденції реформування правової системи України і країн світу: правові, психологічні та соціокультурні аспекти: зб. тез доп. Міжнар. наук. конф. (5-6 листопада 2019 р.) / редкол.: С. В. Банах, Т. В. Вовк, А. В. Грубінко [та ін.]. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. С. 137-141.
13. Усманов Ю. Евтаназія – право на смерть: за чи проти? URL: <http://www.pravoconsult.com.ua/evtanaziya-pravo-na-smert-za-chi-proti/>
14. Цивільний кодекс України: Закон України від 01.01.2021. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
15. Декларація про евтаназію, прийнята 39-му пленумі Всесвітньою Медичною Асамблеєю (Мадрид, жовтень 1987). URL: <http://www.medicusamicus.com/index.php?action=laws8>
16. Подковенко Т. О., Созанська Т. І. Евтаназія в Україні: правові аспекти легалізації. Юридичний електронний науковий журнал. 2017. № 1. С. 41-45.
17. Трушкіна А. Д. Право на евтаназію в контексті конституційних прав людини. Верховенство права очима правників-початківців: матеріали Всеукраїнської наукової конференції студентів та аспірантів. Одеса. 2018. С. 96-99.
18. Борисевич Н. М. Проблема легалізації евтаназії як законодавчого закріплення права пацієнта на гідну смерть. Медичне право України: правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче забезпечення: матеріали Другої Всеукраїнської науково-практичної конференції. Львів. 2008. С. 34-37.
19. Корнієнко А. Ю., Муртіщева А. О. Щодо правового регулювання права на евтаназію. Наукове забезпечення технологічного прогресу ХХІ сторіччя. Т. 5. 2020. С. 109-111.